

Ματούλα Τομαρά - Σιδέρη

Ιστορικός - Πάντειο Παν/μιο

Η ΕΠΙΔΙΩΞΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΕΛΙΤ ΣΤΟ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ

Ένα από τα μείζονα ζητήματα της νεότερης Ελληνικής Ιστορίας αφορά τη διαμόρφωση και τη λειτουργικότητα των οργανικών διανοουμένων της αστικής τάξης.

Αρχικά οι δυνάμει οργανικοί διανοούμενοι της αστικής τάξης παραμένουν δέσμιοι της παραδοσιακής κοινωνίας και του συστήματος της μεταπρατικής λογικής. Αυτό έχει και μια ιδιαίτερη αντανάκλαση στη σφαίρα της πολιτικής ελίτ μέσω του συστήματος των πελατειακών σχέσεων και της κομματικής συναλλαγής, αλλά και της άμεσης επιρροής των ξένων δυνάμεων.

Από το 1909 και εξής, όπου κατά το Νίκο Σβορώνο η Ελλάδα μετατρέπεται σε σύγχρονο Ευρωπαϊκό κράτος, ο αστικός μετασχηματισμός είναι ιδιαίτερα απτός σαν διαδικασία στο επίπεδο της πολιτικής και διοικητικής συγκρότησης (αν και τα αποτελέσματά της είναι λιγότερο σαφή).

Έχει πολλές φορές διατυπωθεί η άποψη ότι ένα καθοριστικό χαρακτηριστικό της νεότερης Ελληνικής Ιστορίας είναι η υστέρηση της αστικής τάξης ως προς τις ιστορικές της δυνατότητες — για να μην πούμε και υποχρεώσεις — ως ηγέτιδα τάξη του έθνους. Ένα από τα στοιχεία που σίγουρα χαρακτηρίζει αυτή την υστέρηση είναι και οι δυσχέρειες έως αδυναμία της στη διαμόρφωση ενός συγκροτημένου σώματος οργανικών διανοουμένων.

Για να χρησιμοποιήσουμε ένα απλό παράδειγμα οι δάσκαλοι στη μετεπαναστατική Γαλλία κάλυψαν όλη τη χώρα αποκαλούμενοι *commissaires de la République* και λειτουργώντας ως εντεταλμένοι πληρεξούσιοι της αστικής δημοκρατικής πολιτείας. Στην Ελλάδα όμως το αστικό δημοτικό σχολείο χρειάστηκε για τη συγκρότησή του να περιμένει τη μεταρρύθμιση — με το αλφαβητάρι του ήλιου — του οποίου όπως λέει ο Νίκος Σβορώνος υπήρξε και ο ίδιος παιδί.

Στο μεσοπόλεμο, το αίτημα και η επιδίωξη για τη διαμόρφωση της διοικητικής και πολιτικής ελίτ παραμένει επείγον και οξύ. Όμιλοι διαμορ-

φώνονται, νόμοι και θεσμοί θεσπίζονται, οι πολιτικοί μεριμνούν περισσότερο ή λιγότερο γι' αυτές τις εξελίξεις...

Η θέση του Πανεπιστημίου σ' αυτή τη διαδικασία διαμόρφωσης των οργανικών διανοουμένων είναι *καίρια* σ' όλες τις ευρωπαϊκές τουλάχιστον χώρες· για την Ελλάδα αυτό το στοιχείο έχει μια ιδιαίτερη βαρύτητα αν σκεφτούμε την θέση που και ο ίδιος ο Ν. Σβορώνος προσυπογράφει — ότι δηλ. το σχολικό σύστημα και μέσα σ' αυτό με μια ειδική λειτουργία η ανώτατη εκπαίδευση, αποτελεί τον πιο καίριο μηχανισμό για την αναπαραγωγή του κοινωνικού συστήματος της σύγχρονης Ελλάδας.

Στην περίοδο αυτή του μεσοπολέμου παρατηρούμε μια σειρά μεταβολές στη σφαίρα της παιδείας και ιδιαίτερα της ανώτατης παιδείας που αντανakλούν ακριβώς τις απόπειρες υλοποίησης αυτής της επιδίωξης διαμόρφωσης των οργανικών διανοουμένων με τη μορφή, μεταξύ άλλων, και της πολιτικής-διοικητικής ελίτ.

Θα μπορούσαμε να σημειώσουμε κατά τρόπο όχι εξαντλητικό, γεγονότα όπως τα ακόλουθα:

1912: Διαίρεση της Νομικής Σχολής σε Τμήμα Νομικών και Τμήμα Πολιτικών Επιστημών.

1917: Γλωσσική αλλαγή (δημ. γλώσσα) και εισαγωγή της αστικής ιδεολογίας στα αναγνωστικά του δημοτικού σχολείου.

1902: Ίδρυση της Ανωτάτης Σχολής Εμπορικών Σπουδών και την ίδια χρονιά

: Ίδρυση της γεωπονικής Σχολής με πρώτο μεταξύ των σκοπών της «την μόρφωσιν νέων ικανών δια να χρησιμεύσωσιν ως ανώτερα όργανα των γεωργικών υπηρεσιών του κράτους».

1925: Ίδρυση του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης μετά από θερμή εισήγηση του Αλ. Παπαναστασίου στη Δ' Συντακτική συνέλευση με τη δέσμευση να περιλαμβάνει εξ αρχής Σχολή Νομικών και Οικονομικών επιστημών.

1926: Ίδρυση από το Πανεπιστήμιο Αθηνών προπαρασκευαστικού σχολείου, το οποίο αποσκοπεί στην προετοιμασία (προπαρασκευή) των υποψηφίων για τις εισιτήριες εξετάσεις στις Σχολές του Πανεπιστημίου.

1929: Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση με αστικό ορθολογιστικό πνεύμα, έργο της κυβέρνησης Βενιζέλου. Η μεταρρύθμιση αυτή (Γόντικας, Γ. Παπανδρέου) θεσμοθετεί το σχολείο που έχουμε μέχρι το 1964 — με κάποιες αλλαγές ασήμαντες στο μεταξύ.

Στην ίδια χρονιά:

Ίδρυση πειραματικού σχολείου του Πανεπιστημίου Αθηνών.

1930: Ίδρυση και λειτουργία της ελεύθερας Σχολής των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών επιστημών με σκοπό τη μόρφωση των υπαλλήλων για το κράτος, τις τράπεζες και άλλα ανώτατα ιδρύματα καθώς και τη δημιουργία δημοσιολόγων και πολιτικών εν γένει ανδρών με αρχές, χαρακτήρα, και ανώτερη ανάπτυξη.

Πρόκειται για το πρόπλασμα, το οποίο σύντομα μετεξελισσεται στην Πάντειο Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών

Η δημιουργία της ΠΑΣΠΕ αντιπροσωπεύει λοιπόν μία από τις πτυχές αυτής της ευρύτερης απόπειρας διαμόρφωσης οργανικών διανοουμένων της αστικής Τάξης. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αυτής της πτυχής είναι η κατά τρόπο ρητό ανάθεση τμήματος τουλάχιστον του έργου διαμόρφωσης πολιτικής και διοικητικής ελίτ, σε ειδικευμένο μηχανισμό πανεπιστημιακού επιπέδου.

Σε αντιδιαστολή με τους μη εξειδικευμένους προηγούμενους ακαδημαϊκούς μηχανισμούς (ιδίως Νομική Σχολή), η ΠΑΣΠΕ σκοπεύει να αποτελέσει το Ελληνικό αντίστοιχο της Γαλλικής Σχολής Πολιτικών Επιστημών (sc. po), με αντίστοιχες προδιαγραφές και επιδιώξεις.

Ένας από τους σαφέστερους ενδείκτες της τύχης αυτού του εγχειρήματος είναι η διαδικασία της διαμόρφωσης των πτυχιούχων της Σχολής. Πέρα δηλ. από το περιεχόμενο των σπουδών, υπάρχει και αυτός ο σαφής δείκτης της αποτελεσματικότητας του εγχειρήματος. Ο τρόπος δηλ. που στρατολογούνται, η ακαδημαϊκή πορεία που ακολουθούν και η απόκτηση ή μη του πτυχίου της Σχολής.

Προσπαθήσαμε λοιπόν να διερευνήσουμε με τρόπο εμπειρικό αυτήν την πτυχή της ακαδημαϊκής ιστορίας του τόπου μας.

Για την ανάλυση (αυτή) μελετήσαμε την εξέλιξη των χαρακτηριστικών κοινωνικής προέλευσης του φοιτητικού πληθυσμού και τη συσχέτισή τους με 3 παραμέτρους που αξιολογούν (αποτιμούν) την ακαδημαϊκή τους πορεία: την απόκτηση ή μη πτυχίου, την Δ.Σ. και τον Β.Π. Τα χαρακτηριστικά αυτά μελετήθηκαν σε αντιπροσωπευτικά δείγματα φοιτητών που γράφτηκαν στην ΠΑΣΠΕ κατά τα έτη 1932, 37, 47, 57, 67, 77, 80 και 83. Συνολικά, 2603 περιπτώσεις. Διερευνήθηκε δηλ. εδώ το ερώτημα: Η ΠΑΣΠΕ στη μέση διάρκεια μπόρεσε να ανταποκριθεί στην αποστολή διαμόρφωσης υποψηφίων μελών της πολιτικής και διοικητικής ελίτ;

Εντοπίστηκαν 3 περίοδοι: Η α' περίοδος ξεκινά με την ίδρυση της Σχολής και εκτείνεται μέχρι και την δεκαετία του '50. Η β' περίοδος εκτείνεται μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '70. Και η γ' περίοδος εκτείνεται μέχρι τη στιγμή της έρευνας.

Η έκβαση αυτού του εγχειρήματος μπόρεσε να αποτιμηθεί και ποσοτικά για τη συγκεκριμένη περίοδο της μεσοπολεμικής και μετεμφυλιοπολεμικής

Ελλάδας, χρησιμοποιώντας ορισμένους δείκτες αποτελεσματικότητας στη λειτουργία της Σχολής. Μελετήσαμε το ποσοστό των πτυχιούχων, το χρόνο που απαιτείται για να προχωρήσουν στις σπουδές τους και το βαθμό του πτυχίου τους.

Για την περίοδο αυτή τα χαρακτηριστικά του φοιτητικού σώματος της Σχολής είναι τα εξής: Από το σύνολο των εγγραφέντων (στην περίοδο 32-47) το 67% δεν κατόρθωσαν να γίνουν πτυχιούχοι. Το 15% που παίρνει πτυχίο χρειάζεται 7 και πάνω χρόνια σπουδών και κατά κανόνα οι πτυχιούχοι αυτοί εξασφαλίζουν βαθμό «καλώς». Από τους υπόλοιπους δε (18%) η μεγάλη πλειοψηφία παίρνει πτυχίο με βαθμό «καλώς». Και το 1957, αν και αρχίζει να διαφαίνεται μια νέα τάση, το ποσοστό των μη-πτυχιούχων παραμένει υψηλό (43%), ενώ οι μισοί απ' αυτούς που παίρνουν πτυχίο (28%) χρειάζονται από 7 χρόνια και πάνω για επίδοση «καλώς». Η συνολική εντύπωση συνοψίζεται στη φράση, *«σπατάλη πόρων και αναποτελεσματικότητα»*.

Αυτό που παρατηρούμε είναι ότι η Σχολή ξεκινά με ένα έκδηλο σκοπό και προσπαθεί να διαμορφώσει αντίστοιχους πτυχιούχους. Ο τρόπος στρατολόγησης αυτών των φοιτητών της δίνει το χαρακτηρισμό «Σχολή εργαζομένων». 1 στους 2 δηλώνει εργαζόμενος για την περίοδο 1932-47. Αυτό έχει ήδη μια σημασία γιατί, όπως προκύπτει, από την έρευνά μας, η ιδιότητα του εργαζομένου είναι ένα από τα μεγαλύτερα εμπόδια στην απόκτηση του πτυχίου. Άλλα χαρακτηριστικά του φοιτητικού πληθυσμού στην ίδια περίοδο, που δυσχεραίνουν την απόκτηση πτυχίου και την καλή επίδοση, είναι η προέλευση από την ύπαιθρο (2/3 περίπου), η προϊστορία εσωτερικής μετανάστευσης και η εγγραφή χωρίς εξετάσεις. Έντονη μεταξύ των εργαζομένων είναι η παρουσία των στρατιωτικών και αστυνομικών: 22% το 1932, 12% το 1937 ενώ το 1947 — με τον εμφύλιο και τη δεσπόζουσα θέση του στρατού στην πολιτική ζωή — το ποσοστό των στρατιωτικών-αστυνομικών ανέρχεται στο 36%.

Το αποτέλεσμα του εγχειρήματος «ΠΑΣΠΕ» φαίνεται λοιπόν, σ' αυτή την περίοδο, ελάχιστα ικανοποιητικό. Λίγοι αποκτούν πτυχίο, κι αυτό μετά από πολύ καιρό και κόπο.

Η ΠΑΣΠΕ δημιουργείται μέσα στο γενικότερο κλίμα του μεσοπολέμου, με αφετηρία την ιδιωτική πρωτοβουλία. Αμέσως αγκαλιάζεται από την πολιτεία και από την πνευματική και πολιτική ηγεσία του καιρού. Αλλά πολύ σύντομα υφίσταται τις επιπτώσεις από τις πολιτικές και εθνικές περιπέτειες: Η δικτατορία του Μεταξά στην αρχή, ο πόλεμος και η κατοχή ύστερα, ο εμφύλιος στη συνέχεια.

Η νεαρή Σχολή βρίσκεται μπλεγμένη μέσα στις μεγάλες αυτές διαδικασίες που συνιστούν αντίστοιχες αντιξοότητες, ενώ ακόμη η ίδια δεν έχει διαμορφώσει τη φυσιογνωμία της και το ρυθμό της.

Έτσι, στην Α΄ Ελληνική Δημοκρατία φάνηκε να επιχειρείται συστηματικά η διαμόρφωση οργανικών διανοουμένων της αστικής τάξης, με ιδιαίτερη έμφαση στον εξειδικευμένο ρόλο του πανεπιστημίου.

Οι ιστορικές περιπέτειες και οι δομικοί περιορισμοί που χαρακτηρίζουν την Ελληνική κοινωνία σ' αυτή την περίοδο βαραίνουν όμως όλο και πιο καταλυτικά πάνω σ' αυτή την απόπειρα. Το πανεπιστήμιο, σε μια τουλάχιστον εκδοχή και σύλληψή του σε σχέση με αυτή την επιδίωξη—όπως εκφράζεται στην περίπτωση της ΠΑΣΠΕ—υποκύπτει στην πίεση των περιστάσεων. Λειτουργικές ανεπάρκειες και εξωτερικές εμπλοκές δεν του επιτρέπουν τελικά να ανταποκριθεί στους αρχικούς στόχους.